

Asia: HE 125/2024 vp hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansaneläkelain ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi

Omaishoitajaliitto kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa kirjallisesta lausuntopyynnöstä.

Ymmärrämme esityksen tarpeet, kuten hallituksen välttämättömät muutostarpeet vuosille 2025–2028 vahvistettuun julkisen talouden suunnitelmaan sekä etuusjärjestelmän selkeyttämistarpeet hallitusohjelmaan kirjatun yleistuen valmisteluun. Kannamme kuitenkin huolta ehdotuksen vaikutuksista omaishoitoperheiden taloudellisen tilanteen vaikeutumiseen sekä erityistä tukea tarvitsevien nuorten tosiasiallisista mahdollisuuksista saada opiskeluaikainen taloudellinen tuki. Omaishoitajaliitto pitää tärkeänä, että vammaisuuksien taso pystyttäisiin ylläpitämään vähintään nykytasoisena.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi kansaneläke- ja takuueläkelakia, kuntoutusrahaetuuden sairauspäivärahaa ja työttömyysturvaa koskettavia lakeja siten, että näiden etuuksien alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen. Lisäksi vammaisuuksista annetun lain mukaisissa etuuksissa tehtäisiin ikärajoja siten, että jatkossa etuutta maksettaisiin alle 18-vuotiaana vammaistukena sekä 18 vuotta täyttäneen vammaistukena. Eläkettä saavan hoitotukea ei ehdotuksen mukaan olisi mahdollista saada enää alle 18-vuotiaana.

Vammaisuuksien ikärajan selkeytys

Kannatamme esityksessä olevaa ehdotusratkaisua vammaisuuksilainsäädännön alaikärajan nostamisesta 16 vuodesta 18 vuoteen, sillä tämä poistaisi hankalan ja turhan nivelvaiheen ja virtaviivaistaisi sosiaaliturvan toteutumista. Samalla se vähentäisi hallinnollista taakkaa sekä viranomaisilla että perheillä.

Esitetty muutos helpottaisi ja selkeyttäisi perheiden vammaisuuksien hakemisprosessia: vammaisuus voisi mahdollisesti jatkua samana etuutena täysi-ikäisyyteen saakka kolmen eri rahamääräisen maksuportaan mukaisesti. Eläkettä saavan hoitotuen pois jääminen alle 18-vuotiaalta nuorelta selkeyttäisi ja turvaisi 16 ja 17 vuotta täyttäneen nuoren tasa-arvoista asemaa alaikäisiin vammaistuen saajiin verrattuna. Huomioiden sen, että avun tarve ja haavoittuva asema voivat jatkua myös sen jälkeen, kun henkilö on täyttänyt 18 vuotta, olisi tärkeä tukea ja ohjata perheitä oikean tuen piiriin jatkossa, jotta toimeentulo ja opinto- tai työpölyn piiriin pääsy eivät vaarannu.

Järjestelmän virtaviivaistaminen tervetullutta – mutta ei nuorten kustannuksella

Omaishoitajaliitto pitää perusteltuna nostaa etuuksien kansaneläke- sekä takuueläkelain kuntoutusrahaetuuden, sairauspäivärahan ja työttömyysturvan alaikäraja 18 ikävuoteen yhdenvertaisuuden ja perusoikeuksien näkökulmasta, mutta Omaishoitajaliitto pyytää tarkastelemaan opintotukikokonaisuutta sairastavan nuoren kannalta. Omaishoitajaliiton mielestä olisi syytä arvioida tarkemmin mm. miten lainapainotteinen opintotuki soveltuu kuntoutusrahaa saavalle opiskelijalle, jos ikäraja nostetaan. Missä määrin henkilökohtaiset opintosuunnitelmat huomioidaan opintotukijärjestelmän näkökulmasta? Kenellä on ohjausvelvollisuus nuorten tukemisessa näissä

tilanteissa, onko se esim. opinto-ohjaaja vai muu taho? Miten nuorten taloudellinen tukeminen onnistuu tilanteissa, joissa oppilaitos saattaa olla satojen kilometrien päässä lapsuudenkodista?

Omaishoitajaliitto on huolissaan niiden opiskelijanuorten taloudellisesta tuesta, joiden arkea vaikeuttaa sairaus tai vamma, ja jotka tarvitsevat lisäksi läheistensä tukea arjessa selviytymiseen. Esityksen mukaan Kelan opintotuki jäisi lakimuutoksen jälkeen nuorten ainoaksi opintojen aikaista toimeentuloa turvaavaksi etuudeksi. Aikaisemmin erityistä tukea tarvitsevat tai sairauden vuoksi henkilökohtaisen opintosuunnitelman tarvinneet opiskelijat ovat voineet suorittaa toisen asteen opintonsa joustavasti nuoren kuntoutusrahalla. Esityksen mukaan alle 18-vuotiaista nuorista kuntoutusrahaa sai yhteensä 9 730 henkilöä vuoden 2023 aikana. Vain muutama sai suurempaa kuin vähimmäismääräistä kuntoutusrahaa.

Opintotuki on hyvä ja tasavertainen tukivaihtoehto niille opiskelijoille, joiden opiskelu onnistuu suunnitellusti, eikä sairaudet tai muut toimintakykyä heikentävät seikat hankaloita opintojen edistymistä. Huomioiko esitetty muutos erityistarpeissa olevia nuoria ja joutaako opintotuki elämäntilanteiden muutostarpeissa?

Kela seuraa opintojen edistymistä lukuvuosittain. Lukiolaiselta edellytetään vähintään 15 opintopistettä ja ammatillisen koulutuksen opiskelijalta vähintään 20 osaamispistettä. Jos opintosuorituksia on edellä mainittua vähemmän, Kela lähettää opiskelijalle selvityspyynnön. Mikäli opiskelija ei vastaa selvityspyyntöön tai osaa selvittää tilannettaan riittävästi, opintotuki lakkautetaan.

Omaishoitajaliitto ehdottaa, että esityksessä mainittua Kelan opintotuen edistymisen valvontaprosessin sujuvuutta tulisi tarkastella laajemmin nuoren erityisen tuen tarpeiden näkökulmasta. Esimerkiksi mikäli opiskelija ei vastaa Kelalta tulleeeseen edistymisenseurantapyyntöön, millä keinoin ennakoiden opiskelijan sairausloma tai opintojen edistymättömyys selvitettäisiin ennen opintotuen lakkauttamista.

Omaishoitoperheiden taloudellinen haavoittuvuus huomioitava

Vain 30 prosenttia lasten omaishoitoperheistä ilmoitti omaishoitotutkimuksen kyselyssä, että tulot riittävät sopivasti. Työssäkäyvistäkin lasten omaishoitajista 10 prosenttia kertoi tinkivänsä kaikesta kulutuksestaan. Hyvin usein omaishoidon tuki menee sairaan kuluihin ja perustarpeisiin. Lasten sopimusomaishoitajista 84 prosenttia piti saamaansa hoitopalkkiota merkittävänä tai hyvin merkittävänä toimeentulolleen. Omaishoitajat kertoivat käyttävänsä palkkion useimmiten perustarpeisiin, kuten ruokaan ja lääkkeisiin (85 %) tai ostavansa sillä omaishoitoa tukevia palveluita (8 %). (Kalliomaa-Puha & Tillman 2016.)

Omaishoitajaliiton keväällä 2024 toteuttaman omaishoitajakyselyn (1 929 vastaajaa) mukaan yli 40 prosenttia omaishoitajista raportoi omaishoidon heikentäneen heidän talouttaan. Erityislasten omaishoitajista (408 vastaajaa) jopa yli 60 prosenttia kertoi taloutensa heikentyneen. (Omaishoitajaliitto 2024.)

Eläketurvakeskuksen vuodelta 2024 olevan tutkimuksen mukaan omaishoito vaikuttaa negatiivisesti omaishoitajien työllisyyteen jo vuosia ennen sopimusomaishoitajaksi ryhtymistä. Tällä on vaikutuksia perheen talouden kokonaistilanteeseen. Yllä mainitut tulokset ovat yhteneväiset sen kanssa, että vamman, pitkäaikaissairauden tai muun lisääntyneen hoidon tarpeen kanssa elävillä perheillä on kohonnut köyhyysriski ja usein muita heikompi sosioekonominen asema. Omaishoitoperheiden arkeen on inflaation, hoivan sitovuuden ja sosiaaliturvaleikkausten myötä tullut jatkuvasti lisää köyhdyttäviä elementtejä.

Vuonna 2017 oli 1 300 omaishoitoperheessä taloudellinen tilanne niin tiukka, että perhe oli joutunut turvautumaan Kelan maksamaan perustoimeentulotukeen. Toimeentulotukeen joutuivat turvautumaan erityisesti lapsiperheet. Heidän toimeentulonsa koostui omaishoidon palkkiosta ja toimeentulotuen lisäksi lähinnä Kelan etuuksista. Toimeentulotuen tarve on usein pitkäaikainen, vaikka kyse on viimesijaisesta sosiaalietuudesta. (Mikkola & Tillman 2018.)

Kuka kantaa vastuun nuoren ja perheiden hyvinvoinnista?

Nuorten talouden muutoksilla on suora vaikutus myös perheisiin, jotka voivat olla jo entuudestaan taloudellisesti tiukoilla, koska nuoren hoivavastuussa olevat vanhemmat eivät tai toinen heistä ei välttämättä pysty tekemään kokoaikaisesti ansiotyötään.

Kuka ohjaa nuorta, jotta hän ei putoa perustoimeentulotuen asiakkuuteen ja jää jopa ilman koulutusta? Voitaisiinko sairastavia nuoria tukea ennaltaehkäisevästi, jotta heidät saataisiin pidettyä koulutuksessa sekä opintotuen piirissä räätälöityjen opintosuunnitelmien turvin? Vammaisuuden tai pitkäaikaissairauden kanssa kipuileva nuori sekä hänen vanhempansa tarvitsevat selkeän tuen ja ohjauksen elämäntilanteen nivelkohdissa. Osa omaishoitoperheistä on taloudellisesti tiukoilla ja taloudellinen lisäpaine voi ajaa perheitä ja nuoria perustoimeentulotuen asiakkuuteen. Nuorten ohjaamista opintotuen piiriin tulisi arvioida myös nuoren ja hänen perheensä toimeentulon sekä lapsiperheköyhyyden näkökulmasta.

Omaishoitajaliitto ry

Helsingissä 17.10.2024

Sari-Minna Tervonen
toiminnanjohtaja

Elias Vartio
oikeudellinen asiantuntija

Lisätiedot:

Liisa Riekkinen, Pohjois-Suomen aluevastaava, Liisa.Riekkinen@omaishoitajat.fi puh. 020 7806 572

Elias Vartio, oikeudellinen asiantuntija, Elias.Vartio@omaishoitajat.fi puh. 020 7806 511

Lähteet:

Kalliomaa-Puha, Laura ja Tillman, Päivi. 2016. Äiti on aina äiti. Lasten omaishoitajien arjen haasteet. Teoksessa Anita Haataja, Ilpo Airio, Miia Saarikallio-Torp & Maria Valaste: Laulu 573 566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla. Helsinki: Kelan tutkimus, 322–354.

Eläketurvakeskuksen tutkimus vuodelta 2024: Sopimusomaishoitajuuden yhteys työuriin ja eläkkeisiin – rekisteripohjainen tarkastelu 2005 - 2023)

Mikkola, Hennamari ja Tillman, Päivi. 2018. Työkäinen omaishoitajaperhe voi joutua rahapulaan. Kelan tutkimusblogi 22.3.2018. Saatavilla: <http://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/4482> [Katsottu 30.7.2024]

Omaishoitajaliitto ry. Omaishoitajakysely 2024 - Omaishoitajien kokemuksia palveluista sekä omaishoidon vaikutuksesta terveyteen, talouteen ja työssäkäyntiin. <https://omaishoitajat.fi/wp-content/uploads/2024/10/Omaishoitajakysely-2024.pdf>